

Dietrich Bonhoeffer

Niet alleen lezen, ook overdénken!

Uw bevelen zal ik overdenken en op uw paden zal ik letten.

Psalm 119: 15

Stilstaan is onmogelijk. Iedere gave, ieder inzicht dat ik ontvang, leidt mij dieper binnen in Gods woord. Voor Gods woord heb ik tijd nodig. Om de bevelen van God op de juiste wijze te verstaan, moet ik vaak lang op het woord zitten peinen. Niets zou meer verkeerd zijn dan die activiteit of die gevoelsverheerlijking, die de waarde van het reflecteren, het overdenken, ontkent. Dit reflecteren is niet alleen een zaak van mensen die daarvoor een speciale roeping hebben ontvangen maar van een ieder die op Gods wegen wil gaan. Natuurlijk eist God vaak een snel en ogenblikkelijk handelen; maar Hij eist ook stilte en bezinning. Zo mag en moet ik vaak uren en dagen lang bij één en hetzelfde woord blijven, tot ik het ware inzicht krijg.

Niemand is zo ver gevorderd, dat hij daar buiten zou kunnen. Niemand moet geloven, daarvan ontslagen te zijn, omdat hij te veel werk heeft. Gods woord neemt tijd in beslag. God ging zelf in Christus in de tijd staan en wil nu ook, dat ik Hem mijn tijd geef. Christen-zijn is geen zaak van een ogenblik, het vraagt tijd. God gaf ons de Schrift, waaruit wij zijn wil moeten leren kennen. De Schrift wil gelezen en overdacht worden, dag aan dag. Gods woord is niet de som van enkele eeuwige en algemene stellingen, die ik mij te allen tijde voor de geest zou kunnen roepen, maar het dagelijks nieuwe woord van God aan mij in de oneindige rijkdom van de uitlegging.

Meditatie, het biddend overdenken van de Schrift en de uitleg daarvan zijn onontbeerlijk voor hem, die oprecht Gods bevelen en niet zijn eigen gedachten zoekt. Meditatie betekent Gods woord en de Schrift biddend ter harte nemen; uitleggen betekent, Gods woord in de Schrift als Gods woord leren zien en begrijpen. Het een is er niet zonder het ander. Het een zowel als het ander is bezinning en moet dagelijks in de praktijk worden gebracht.

Wil ik Gods bevelen ontdekken, dan mag ik niet op mij zelf en mijn situatie maar alleen op Gods paden letten. Wat God voor mij deed, toen Hij aan zijn volk en toen Hij in Jezus Christus handelde, wat menswording, kruis en opstanding van Jezus Christus als Gods daden voor mij betekenen, dat alleen behoort mijn weg te bepalen.

Inhoud

**Niet alleen lezen,
ook overdénken!** 105
Dietrich Bonhoeffer

**Paulus' brief
aan de Romeinen (III)
(Een conflict in Antiochië)** 106
Dr. H. Klink, Hoornaar

**'Liever zonder tekenen
en wonderen' (I)** 109
Luther en wonderlijke gezangen
Dr. R. Fernhout, Daarle

**Opheffing scheiding
Kerk en Staat?** 110
Ds. L.J. Geluk, Rotterdam

Straks komt de eeuwigheid 112
Evelien Neuteboom

Een woord van Francis Bacon

Wat is waarheid?, vroeg de spottende Pilatus, en vervolgens wilde hij niet wachten op het antwoord...

Paulus' brief aan de Romeinen (III)

Een conflict in Antiochië

Antiochië en Paulus' bekering

“Maar toen Cefas in Antiochië gekomen was, heb ik mij openlijk tegen hem verzet, omdat het ongelijk aan zijn kant was.” (Galaten 2: 11) De hier aangehaalde woorden zijn afkomstig van de apostel Paulus, die in de brief aan de Galaten verslag doet van een incident dat plaats vond in Antiochië, de thuisbasis van de apostel Paulus. Een incident ook, dat Petrus (Cefas) nog lange tijd zou heugen en dat grote gevolgen heeft gehad in de eerste jaren erna, voor de ontluikende kerk van Christus. Wat was er aan de hand?

In ons vorige artikel zagen we dat het leven van Paulus door de roeping bij Damascus uit zijn voegen werd getild. Hij werd gedurende de dagen van zijn rouwmoedig verblijf in de woning aan de Rechte Straat in het bijzonder door de woorden die Ananias in naam van Christus sprak, op een geheel nieuwe bodem gesteld. Zijn wetsbetrachting zoals hij die volgehouden had als zelotisch man, die het ging om het zuiver houden van zijn volk en het naderbij brengen van de glorieuze toekomst van Israël, werd in het licht van Christus' heerlijkheid verschroeid. We kunnen ons zijn bekering niet dramatisch genoeg voorstellen.

Hier was werkelijk sprake van een transitus: een overgeplaatst worden in een andere werkelijkheid – de werkelijkheid van het Koninkrijk van God, de werkelijkheid van de opgestane en verheerlijkte Christus.

Een theoloog als James Dunn legt er in zijn studie over Paulus alle nadruk op dat men Paulus' theologie niet kan verstaan, als men bij de uitleg ervan zijn

bekeringsgeschiedenis niet betreft. Seyoon Kim wijdde er zelfs een heel boek aan en onderstreepte dat het *beslissende* in Paulus' leven in Damascus plaatsvond. Daar is de grondslag voor heel zijn latere theologie gelegd. Paulus' leven werd dus op een ander fundament geplaatst – we zouden kunnen zeggen: op de rots Christus, waarop de ecclesia, de gemeente van God gebouwd is. Van die rots had Petrus, de belangrijkste discipel van Christus al tijdens Christus' leven op aarde, getuigenis afgelegd: “Gij zijt de Christus, de Zoon van de levende God.”

Een openlijke terechtwijzing

Het mag opvallend heten dat Paulus met hém in Antiochië, op een uitermate ongelukkige manier in conflict kwam. Wat was er de reden van?

Voorop moet gesteld worden dat de verstandhouding tussen Paulus en de andere apostelen en vooral Petrus goed, ja broederlijk was. In Handelingen lezen we dat Paulus na zijn bekering (waarschijnlijk enkele jaren erna) in Jeruzalem veertien dagen bij Petrus thuis verbleef. Zelfs is er een zekere parallel aan te wijzen in hun levensloop: zowel Petrus als Paulus prediken het Evangelie aan heidenen en constateren met dankbaarheid dat er onder de heidenen velen zijn die tot geloof komen.

Toch treedt er verwijdering tussen beiden op. Als Paulus namelijk na zijn tweede zendingsreis in Antiochië komt, dringen daar naar zijn eigen zeggen “valse broeders” binnen om “de vrijheid, die wij in Christus hebben te bespieden” (Galaten 2: 4). Zij veroorzaken onrust in de gemeente door Paulus verdacht te maken, omdat hij de heidenchristenen niet verplichtte om zich te laten besnijden en tafelgemeenschap houdt met onbesnedenen. Dat betrof onder andere Titus, één van Paulus' medewerkers. Waarschijnlijk beriepen deze ‘broeders’ zich op de gemeente van Jeruzalem. Paulus week niet voor hen en ging naar Jeruzalem om deze kwestie te bespreken. Daar trof hij Johannes, Jacobus en Petrus, die de “drie zuilen” van de kerk worden genoemd. Zij stemmen met Paulus in. Jacobus concludeert aan het eind van de besprekingen (het tekent zijn gezag, dat hij de woordvoerder was) met een verwijzing naar Petrus dat men “hen, die zich uit de heidenen tot God bekeren, verder geen lasten op moet leggen.” Paulus moet dankbaar naar Antiochië teruggekeerd zijn.

Als Petrus korte tijd later Antiochië bezoekt, handelt

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Ds. J.K. Vlasblom, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Ds. L.J. Geluk en Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Drs. J.G. Barnhoorn, Dhr. T. van Es, Dr. R. Fernhout, Drs. H.J. Lam, Dr. M. Verduin en Ds. I.J. Wisse.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementsprijs: € 21,00 per jaar

Adreswijzigingen abonnementen: gm.van.ommen@kpnplanet.nl

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen

tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of

Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderbrunt, Ridderkerk

hij in overeenstemming met de in Jeruzalem gehouden conferentie: hij onderhoudt de tafelgemeenschap met de gehele gemeente, zowel besnedenen als onbesnedenen. Maar dat verandert zodra er "sommigen uit de kring van Jacobus" in de stad komen. Dan onttrekt hij zich aan de onbesnedenen en lijkt hij daarmee de 'valse broeders' in het gelijk te stellen.

Paulus heeft hem dat *bijzonder* kwalijk genomen. Hij heeft hem zelfs in het openbaar tot de orde geroepen en een geweldige uitbrander gegeven. Als Paulus enkele jaren later verslag doet van wat toen gebeurde, is er nóg iets te bespeuren van zijn toorn. Het heeft hem jarenlang vervreemd van één van Jezus' liefste en ijverigste leerlingen en van diens aanhang.

Wat voor Paulus pleit

Dit conflict is ongelukkig te noemen. Het is begrijpelijk dat de vraag gesteld is of de kwestie deze verwijdering waard was en of Paulus Petrus in zijn bedoelingen goed begrepen heeft. Heeft hij niet teveel op het spel gezet, was hij niet te snel in zijn oordeel?

Het is immers wel zo geweest dat Petrus de 'broeders' uit Jeruzalem tegemoet gekomen is omdat hij besepte dat de gemeente in Jeruzalem toenemend onder druk kwam te staan van nationalistische Joden, die de gemeente heel gemakkelijk verdacht konden maken als zij in alle vrijheid met onbesnedenen omging. Om de gemeente uit de gevarezone te houden, deed Petrus water bij de wijn. Vandaag de dag weten we wat het gevolg kan zijn van sektarisch geweld en de kans was groot dat de gemeente daarvan het mikpunt werd. Petrus heeft wellicht gedacht diplomatiek te handelen, door toe te geven aan de jудаїsten. Heeft Paulus daar voldoende rekening mee gehouden?

Toch is er veel wat in deze kwestie voor Paulus pleit. Allereerst zal Paulus zich opgewonden hebben over de lafheid van Petrus. Deze wist wat er in Antiochië speelde. Hij zelf had tijdens het apostelconvent anders geadviseerd, dan zijn houding nu was. Bovendien liet hij zich imponeren door mooisprekende 'broeders', die de vrijheid van de christen in gevaar brachten! En om dat *laatste* ging het Paulus vooral: Petrus boog voor de wettische 'geloofsgenoten', die de vrijheid die in Christus is, niet kenden. Paulus onderkende dat de valse broeders poogden de gemeente van Christus weer *onder de wet* te brengen!

Hier is het dat Paulus' bekering ons helpt zijn gepassioneerde houding te begrijpen. Zoals we zagen, betekende zijn bekering een overgang, een transitus van het oude bestaan naar een nieuw bestaan. Een afsterven aan het oude, aan de eerste beginselen van deze wereld en een leven uit de nieuwe eeuw die in Christus was

ingegaan. Rouwmoedig had hij afstand genomen van het oude leven. Door de in Damascus ondergane doop was hij ingelijfd in het nieuwe leven, in het Koninkrijk van God, in een nieuw bestaan, uit kracht van de Verheerlijkte Christus. De krachten daarvan kende hij. Dit nieuwe bestaan, deze nieuwe werkelijkheid was voor de apostel zó reëel, dat hij niet meer kón terugvallen in het oude bestaan van het leven met en onder de wet. Hij had de overgang gemaakt, zoals later Luther de overgang uit het oude maakte toen hij de pauselijke bul buiten de poort van Wittenberg verbrandde en hij voor de vergadering van de keizer en de vorsten van het Rijk in Worms zijn geloof beleed. Hij was een drempel over. Door zich te houden aan de glorie van Christus was hem dit mogelijk gemaakt. Luther leefde uit een werkelijkheid die hoger en heerlijker was dan die van deze wereld en dan die van de wet: de werkelijkheid van het Evangelie. Hetzelfde gold voor Paulus.

En nu zou hij weer rekening moeten gaan houden met de spijswetten van de Joden! Geen denken aan. Paulus interpreteert dit als een terugkeren tot de eerste beginselen van de wereld, waaraan hij – en de andere christenen, die de doop der bekering hadden ondergaan – afgestorven was. Hier gold wat Christus zei: een weinig zuurdesem doorzuurt het hele deeg! Zó zegt Paulus het ook in zijn eigen woorden: Als u één van de geboden denkt te moeten volbrengen om het Koninkrijk der hemelen te beërven, als u denkt zó de Geest te ontvangen, dan zeg ik u, dient u de *gehele* wet te houden! Met andere woorden: Paulus claimt hier tegenover Petrus de eigenheid van de ecclesia, tegenover het Jodendom! De ecclesia staat op een ándere rots, de eigenlijke rots, die het uithoudt, ook als de wereld zou vergaan en die rots is Christus, zijn kruis en opstanding als het begin van een nieuwe werkelijkheid, een nieuwe aeon, het einde der tijden! Deze werkelijkheid was doorgebroken op deze aarde. Leven uit deze door Christus' teweeg gebrachte werkelijkheid, dát is voor Paulus geloof! Paulus was op dit punt vanwege zijn farizeese achtergrond gevoeliger dan Petrus. Hij zag wat er op het spel stond!

James Dunn over Antiochië

Het is erg belangrijk dit te onderstrepen. Ook vandaag! Want ook vandaag nog zien we dat in de interpretatie van het conflict in Antiochië de wegen van theologen uiteen gaan en het gevaar van judaïsme op de loer ligt. In vooral de Engelse theologie van de afgelopen decennia is de opvatting naar voren gebracht dat het conflict tussen Petrus en Paulus of liever tussen Paulus en de jудаїsten niet zozeer gaat over de vraag of men door de wet of door het geloof gerechtvaardigd wordt. Dat is te klassiek, te reformatorisch gedacht. Zó dacht Paulus niet!

Volgens deze theologen ging het in dit conflict helemaal niet over de wet maar over een bepaald soort wetten, namelijk *die* wetten die de identiteit van Israël als apart volk garanderen en die de identiteit van het volk Israël tegenover de heidenen markeren, zoals de spijswetten en de besnijdenis.

Paulus wist, volgens deze theologen, dat door de komst van Christus het *heil van Israël* nu voor de hele wereld bestemd geworden was. Het verbond dat God met Israël had gesloten zou vanaf de opstanding van Christus een wereldwijde verbreiding krijgen. Dat bracht met zich mee dat *die* geboden die speciaal de *identiteit* van Israël markeerden niet meer geldig waren. De andere geboden waren dat wel. De jудаïsten met wie Paulus te maken kreeg stelden de identiteitgebonden geboden weer op de voorgrond. Daardoor dreigden ze de scheidsmuur tussen Israël en de volkeren weer op te richten en zo zouden ze de zegen van Israël voor de volkeren blokkeren! En dat wilde Paulus voorkomen. Hier was dus geen sprake van wet of geloof, maar van isolatie van Israël van de heidenen...

Het is vooral de bekende Nieuw-testamenticus James D.G. Dunn, die deze opvatting met verve naar voren brengt. In zekere zin is hij daarin een leerling van E.P. Sanders. Deze verweet Paulus, dat hij een karikatuur maakte van het echte Jodendom, door te doen alsof de vrome Jood vanuit een wettische inslag naar de geboden wilde leven. Het tegendeel is volgens Sanders waar: de farizeeërs waren vaak vrome mensen, die uit dankbaarheid voor het verbond dat God met Israël sloot naar zijn geboden wilden leven. Dunn corrigeert zijn leermeester daarin en stelt dat Paulus dat heel goed begrepen heeft. Het ging hem er nu juist om dat dit leven uit het verbond dat het ware Israël kenmerkte door de genade van Christus ook voor de heidenen zou gaan gelden. De fout van de jудаïsten was dat ze dat blokkeerden.

Het probleem gaat veel dieper

Hier valt buitengewoon veel tegenin te brengen. Ik zou erop kunnen wijzen dat Dunn evenals Sanders veel te weinig rekening houdt met de veelkleurigheid van het Jodendom, door te stellen dat het hoofdkenmerk van het Jodendom is het leven naar de geboden vanuit het verbond.

Ook aan de veelkleurigheid van het Oude Testament gaat Dunn mijns inziens voorbij. De openbaringstraditie behelsde veel meer dan het in verbondstrouw leven uit de thora! De geschiedenis van het volk van Israël laat zich niet vangen in het begrip leven naar de verbondswet. Dit woord doet geen recht aan de inhoud van bijvoorbeeld de latere boeken van het Oude Testament, waaronder Job en Daniël.

Maar vooral: het wetsdenken van de Israëlieten was doorgaans veel minder 'onschuldig' dan Dunn en Sanders waar willen hebben. Zelfs als men de wet in dankbaarheid aanvaardde, lag het gevaar van wetticisme volop op de loer, vooral als men niet leefde uit de beloften, die God aan Israël gegeven had en uit het uitzicht dat in de latere geschriften van het Oude Testament naar voren kwam. Dit valt te illustreren aan de gelijkenis van de tollenaar en de farizeeër. De farizeeër dankte God voor het voorrecht dat hem te beurt viel in onderscheid van de tollenaar. Als men deze dankbaarheid accentueert, kan men stellen dat er geen sprake was van wetticisme. Maar de goede verstaander weet wel beter: de farizeeër keek neer op de tollenaar! Juist Christus' optreden bracht deze wettische instelling van velen aan het licht! Daar zouden verschillende voorbeelden van te geven zijn.

Met zulke mensen had Paulus te maken. Hij zag het dus wel goed dat de jудаïsten niet slechts de weg blokkeerden voor de heidenen om uit Gods verbond te leven. Er was veel meer aan de hand. Zij brachten een *wettische mentaliteit* mee, een sfeer, waaruit hij door zijn bekering was weggerukt en waarin hij onmogelijk meer kon leven: hij leefde uit Christus in een nieuwe aeon, in een nieuwe werkelijkheid, de werkelijkheid van het in Christus tot stand gebrachte Koninkrijk Gods.

Terzijde zij hierbij opgemerkt dat Dunn het verbond van God met Israël op een manier interpreteert als ook Martin Buber deed, voor wie het verbondsdenken gelijk stond aan een dialoog tussen God en mens. Hij zag het verbond als een partnerschap tussen God en ons, een opvatting die overigens door orthodoxe Joden afgewezen wordt als een ongeoorloofde interpretatie van de wet, waarin de soevereiniteit van God voorop staat.

Paulus' preken en de Romeinenbrief

Ondertussen heeft Paulus jarenlang hinder gehad van de jудаïsten. Ook in Efeze, zijn nieuwe thuisbasis, waar hij drie jaar woonde en werkte, moest hij zich tegen hen verweren en werd hij wel gedwongen om zich rekenschap geven van de verhouding van de wet tot de genade. In Efeze moet hij uitwijken uit de synagoge naar de gehoorzaal van een zekere Tyrannus (Hand. 19: 9). Het is niet verwonderlijk als zijn preken en verhandelingen in de zaal van Tyrannus het stempel van dit verweer en deze verantwoording dragen. Onder zijn gehoor zaten Joden en heidenen, die volop te maken hadden met de synagoge die tegenover de genoemde redenaarschool lag. De invloed van de jудаïsten, reikte tot in Galatië en in Korinthe. Ja, Paulus moest er rekening mee houden, dat men hem overal verdacht probeerde te maken van Jeruzalem tot in het diaspora-jodendom. Ook in Rome!

Welnu, het is heel goed mogelijk dat Paulus in zijn brief aan de Romeinen, die hij kort na zijn verblijf in Efeze schrijft, gebruik heeft gemaakt van de preken en verhandelingen die in Efeze heeft gehouden.

Als dit zo is, zou de Romeinenbrief de sporen dragen van Paulus' prediking. Het zou de brief aan de Romeinen nog belangrijker maken dan hij toch al is. Hij zou ons in aanraking brengen met datgene wat Paulus

in Efeze, in de gehoorzaal van Tyrannus naar voren heeft gebracht, in een tijd dat de controverse met de jудаïsten het hevigst was en de gemeente van Christus min of meer los van het Jodendom kwam te staan en Paulus een eigen theologie ontwikkelde. In dit licht willen we in de volgende artikelen meerdere aspecten van de brief aan de Romeinen behandelen.

Dr. R. Fernhout, Daarle

'Liever zonder tekenen en wonderen' (I)

Luther en wonderlijke genezingen

De laatste maanden zijn we via de media geconfronteerd met een aantal opmerkelijke genezingswonderen. In de maand april verschenen er in de Italiaanse pers en op de televisie berichten over de wonderlijke genezing van een Franse non, zuster Marie-Simon-Pierre die sinds 2001 had geleden aan de ziekte van Parkinson, dezelfde ziekte als waaraan de vorige paus, Johannes Paulus II, is overleden. De huidige paus, Benedictus XVI, gaf in april 2005 toestemming om het proces tot heiligverklaring van zijn voorganger te starten. Voor zo'n heiligverklaring is vereist dat onomstotelijk vast staat dat op voorspraak van de overledene minsten twee wonderen hebben plaatsgevonden, om precies te zijn één wonder voor de eerste fase, de zaligverklaring, en een tweede voor de uiteindelijke heiligverklaring. De medezusters van Marie-Simon-Pierre grepen de gelegenheid aan om voor haar te gaan bidden dat zij op voorspraak van Johannes Paulus II genezing mocht ontvangen. Op 2 juni 2005 vond de genezing inderdaad plaats, nagenoeg van het ene moment op het andere. Er volgde een onderzoek door verschillende specialisten die allen tot de conclusie kwamen dat ze van haar ziekte was genezen, zonder dat de specialisten hiervoor een medische verklaring konden geven. De ziekte kwam ook niet meer terug.

Tien maanden na haar genezing verklaarde Marie-Simon-Pierre opgetogen: "Het is alsof ik opnieuw geboren ben; het is een nieuw leven, want niets is meer zoals vroeger." Voorts zei ze: "Dat de Here mij leven heeft geschonken tengevolge van de voorspraak van Johannes Paulus II is een groot mysterie, moeilijk uit te leggen...maar niets is onmogelijk voor God. Het is werkelijk waar: Als ge gelooft zult ge de heerlijkheid van God zien" (vergelijk Joh. 11:40). De wonderlijke genezing werd gemeld aan de commissie van onderzoek met betrekking tot de heiligverklaring van Johannes Paulus II. Er werd ook naar buiten toe enige bekendheid aan gegeven, maar zonder dat de naam van de non

genoemd werd. In april van het huidige jaar achtte men de zaak blijkbaar rijp voor nadere mededelingen en liet Marie-Simon-Pierre tijdens een persconferentie weten dat zij de betrokkene was. Beelden van deze conferentie werden op de televisie uitgezonden. Voor zover mij bekend, zijn er nog geen beslissingen gevallen, maar de kans dat de commissie de genezing van Marie-Simon-Pierre als een echt wonder zal aanvaarden, lijkt uitermate groot.

Ondertussen hebben we ook wat dichterbij huis met een genezingswonder van rooms-katholieke zijde te maken gekregen. Op zondag 3 juni werd met het gebruikelijk ceremonieel de achttiende-eeuwse priester Karel Houben heilig verklaard. Het eerste vereiste wonder zou reeds geschied zijn in de jaren vijftig van de vorige eeuw, een genezing van terminale kanker, het tweede vond plaats in 1999 en betrof Dolf Dormans die aan een onbehandelbare darmperforatie had geleden. Dormans was destijds in coma geraakt, waaruit hij volgens de artsen niet meer zou ontwaken. Op zijn ziekbed had hij echter Karel Houben om voorspraak aangeropen. En het wonder gebeurde. Hij kwam weer bij uit het coma en genas, iets wat volgens de artsen medisch gezien geheel onverklaarbaar was. De thans hoogbejaarde Dormans woonde opgetogen tezamen met zijn echtgenote, kinderen en kleinkinderen de heiligverklaring te Rome bij. De geboorteplaats van Karel Houben, Munstergeleen, is ondertussen al sinds lang een pelgrimsoord geworden. Er komen jaarlijks zo'n honderd-twintigduizend bezoekers en men verwacht er in de toekomst nog veel meer.

Wat moet je als rechtgeaard protestant aan met zulke wonderen? De problematiek is niet nieuw. Ook Maarten Luther heeft er mee te maken gehad. Hoe kan het ook anders. In zijn tijd wemelde het immers van pelgrimsplaatsen waar op voorspraak van heiligen wonderen heetten te geschieden. Luther heeft er geen

goed woord voor over. Het bedrieglijke is, aldus Luther, dat zulke wonderen, naar men voorgeeft, in naam van Christus door zijn heiligen plaatsvinden. Dat is volgens hem een sluw spel van de duivel. Officieel krijgt Christus alle eer, maar in de praktijk wordt de genezing van de heilige verwacht. Luther verwijst daarbij naar de tekst over valse christussen die, als dat mogelijk zou zijn, zelfs de uitverkorenen zouden verleiden (Matteüs 24:24).

Het moet, helaas, gezegd worden, dat er sinds de tijd van Luther wat dit betreft niet zoveel veranderd blijkt te zijn in de rooms-katholieke kerk. Hoe indrukwekkend de genezingswonderen van Marie-Simon-Pierre en Dolf Dormans ook zijn, ze staan ten dienste van heiligenverering. Het wonder wordt weliswaar aan God zelf toegeschreven, maar men kan nauwelijks volhouden dat God als de schenker van de genezing in het middelpunt staat. Alle aandacht gaat uit naar de voorspraak van de aangeropen heilige. Sterker nog, wonderlijke genezingen als die van Marie-Simon-Pierre en Dolf Dormans moeten zelfs het bewijs leveren dat de aangeropenen inderdaad heilig is.

Ondertussen maken zulke wonderen wel een overweldigende indruk. Luther verwijst niet voor niets naar de tekst dat indien het mogelijk was, zelfs de uitverkorenen verleid zouden worden. Het is te doen gebruikelijk om ons tegen deze verleiding te weren door a priori te veronderstellen dat de genezingen óf niet echt zijn óf een 'natuurlijke' oorzaak hebben, bijvoorbeeld suggestie. Rome stelt echter alles in het werk om elke redelijke twijfel buiten te sluiten. Verklaringen van de betrokken artsen zijn niet voldoende maar moeten nog een keer getoetst worden door deskundigen van een medische commissie van de kerk. Ik weet niet of dit in de tijd van Luther ook al gebeurde, maar in ieder geval wilde Luther niet ontkennen dat de heiligenverering naast veel schijn-genezingen ook echte genezingen opleverde. Dat moet ons niet verbazen, zo schrijft hij, want als het er om gaat mensen bij Christus vandaan tot het aanroepen van heiligen te bewegen, is de duivel zelfs in staat genezingen te verrichten. Dan blijkt hij een

Ds. L.J. Geluk, Rotterdam

Opheffing scheiding Kerk en Staat?

De scheiding tussen Kerk en Staat is in Nederland al jaren een feit. Het is een kroonjuweel van wat de meerderheid denkt in de politiek. Kerk en Staat – laten die volstrekt gescheiden blijven. Laat het geloof buiten de politiek!

In hoeverre deze visie in de praktijk nog helemaal

'superdoctor in de geneeskunde' ('ein Doctor uber alle doctor ynn der ertzney') te zijn.¹ Het spreekt vanzelf dat we dit harde oordeel uit het heetst van het conflict met Rome niet zo maar mogen toepassen op de genezingen van Marie-Simon-Pierre en Dolf Dormans. Maar we moeten wel de kritische vraag stellen: Verdwijnt Christus hier niet achter de aangeropen heilige? Dat er werkelijk een wonderlijke genezing heeft plaatsgevonden, bewijst gezinszins dat het geoorloofd is om aan heiligen voorspraak te vragen. Niet alleen Luther, maar ook de Schrift zelf waarschuwt immers uitdrukkelijk voor 'bedrieglijke wonderen' (Thess. 2:9).

Midden tussen beide berichten aangaande genezingen van rooms-katholieke zijde werden we via het programma 'EenVandaag' op de hoogte gesteld van een wonderlijke genezing uit protestantse kring. Tijdens een genezingsdienst te Leiderdorp onder leiding van Jan Zijlstra was Janneke Vlot genezen van posttraumatische dystrofie, een ziekte waar ze meer dan zeventien jaar aan geleden had. De genezing was bevestigd door het Erasmus Medisch Centrum. In tegenstelling tot de rooms-katholieke voorzichtigheid in de omgang met een wonder, gaven Janneke Vlot en haar man onmiddellijk ruime ruchtbaarheid aan de genezing. De rolstoel werd in een boom gehangen, in het *Nederlands Dagblad* verscheen een juichende advertentie en in de *Evenementenhal* te Gorinchem werd een dankdienst georganiseerd waaraan meer dan tweeduizend mensen deelnamen. Janneke zelf zegt aangaande haar genezing: "Ik begin een nieuw leven, als herboren." Het zijn opvallend genoeg dezelfde woorden als die, welke zuster Marie-Simon-Pierre gebruikte. Desondanks schijnt dit genezingswonder van geheel andere aard te zijn dan de wonderlijke genezingen van Marie-Simon-Pierre en Dolf Dormans. Ging het bij dezen om heiligenverering, in de diensten van Jan Zijlstra is het 'Jezus' vóór en 'Jezus' ná. Zou Luther hier niet enthousiast over zijn? Ik waag het te betwijfelen.

1 Heerpredigt wider den Türcken., WA 30 II, S. 188

architect in de arm nemen en hem de volgende instructie geven: wij willen duidelijk een kerkzaal en daarmee verbonden een verenigingsgebouw. De kerkzaal is voor de erediensten, de bijzalen moeten komen op een bouwkaavel met een eigen kadastraal nummer. In die nevenruimten komen verenigingen en clubs bij elkaar, er wordt een crèche gehouden en op doordeweekse dagen trekken we een kinderopvang aan. We doen daar soms ook iets cultureels. Het wordt een ontmoetingsruimte, waar men als ouderen en jongeren terecht kan.

Als dit plan klaar is, diene men een verzoek in bij het gemeentebestuur om een subsidie. Bijvoorbeeld in de vorm van een langlopende lening tegen een heel lage rente. Nee, niet voor de bouw van de kerk, maar voor de bouw van de verenigingsruimten. Want met het werk dat in die ruimten gebeurt, 's zondags en op door de weekse dagen is de gemeenschap goed. Dat geeft "een impuls op het gebied van leefbaarheid en vernieuwing van stad of dorp". Laat ook duidelijk uitkomen dat het om twee ruimten gaat, elk met een eigen bestuur, verantwoordelijk aan een "hoofdbestuur". Het kunnen dezelfde mensen zijn, maar in onderscheiden functies. Onderbouw de aanvraag met een verwijzing naar Delft. Daar heeft het gemeentebestuur tot twee maal toe positief gereageerd op zo'n aanvraag en toen daarover in de Tweede Kamer vragen werden gesteld, heeft de minister van justitie deze gang van zaken verdedigd, omdat de wet niet was overtreden. Er is dus een precedent, wel meer dan een.

Delft

Wat is er dan in Delft gebeurd? Notabene in Delft. Het volgende. De Turkse islamitische gemeenschap was toe aan een nieuwe moskee, de Sultan Ahmet moskee, een gebouw met een gebedsruimte en daarbij een sociaal-cultureel centrum. Het overwegend linkse gemeentebestuur kende haar in 2005 een lening toe van € 400.000 voor 20 jaar tegen 2,75% rente. Moskee en sociaal-cultureel centrum werden uiteen gehouden, elk met een eigen ingang, elk gescheiden beheerd door een eigen bestuur, een eigen rechtspersoon. Die twee besturen bestaan overigens wel uit dezelfde mensen, maar dan in verschillende functies. Er was nog een leuk voorstel aan de raad: laten bewoners van de 47 woningen die dicht bij de bouwplek staan in de komende tijd 10 tot 15 foto's maken. Tegen de tijd dat de bouw voltooid is, zijn dat er een aantal honderden en een kunstzinnig figuur wil daar dan een aantrekkelijk geheel van maken. Kosten: € 6.500. Akkoord? Ja, de gemeenteraad was akkoord. De gemeente Delft put het bedrag van de lening uit de *Stichting Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse Gemeenten*. Dat geldt ook

voor het volgende bedrag.

Op zo veel goedgeefsheid komen ook anderen af. En ja, dit jaar diende de Marokkaanse gemeenschap een verzoek in. Nu was de gemeenteraad nog guller. Zij kreeg € 500.000, voor 20 jaar, eveneens tegen 2,75 % rente. Natuurlijk niet voor de gebedsruimte, maar voor het daarmee verbonden sociaal-cultureel centrum. In de raad werd erop gewezen dat in het *Turkse* sociaal-cultureel centrum inmiddels een supermarkt werd gevestigd. Een supermarkt dus, met gemeentesubsidie. Maar dat kon geen bezwaar zijn opnieuw de beurs te openen, want de supermarkt is geen gewone Albert Heyn of Edah, maar is er een voor de leden van de Turkse vereniging.

Men kan zich afvragen of deze gang van zaken, deze gulle leningen tegen een uiterst lage rente wel passen in een klimaat dat de strikte scheiding van Kerk en Staat voorstaat. Ook wordt de integratie hierdoor niet bevorderd, want de vorming van 'zuilen' wordt hierdoor in de hand gewerkt. Het zwaarst weegt mij echter het ontbreken van enige garantie of vanuit deze moskeën metertijd niet acties kunnen worden aangemoedigd of georganiseerd die zich richten tegen de Nederlandse samenleving. Want elke dag kunnen wij vernemen dat er in onze wereld niet alleen vredelievende moslims zijn, maar ook gewelddadige. En de omslag van het een in het ander kan in de islam snel plaats vinden. Wat te denken van het volgende?

Den Haag

Delft is een naburige gemeente van Den Haag. Ook Den Haag is een aantal moskeën rijk. Aan één daarvan, de As-Soennah-moskee, is een Nederlandse imam verbonden van Syrische afkomst, Sjeik Fawaz Jneid. Hij werd destijds bekend door zijn vervloekingen aan het adres van Theo van Gogh en Ayaan Hirsi Ali. Al eerder had hij opgeroepen tot de vernietiging van de vijanden van de islam. Eind juni kwam hij weer in het nieuws omdat op de website van zijn moskee te lezen was dat hij een Leids hoogleraar strafrecht een "kwaadaardig gezwel" noemde, "dat zijn gif ongestoord in de samenleving kan pompen".

Hij doelde op dr. Afshin Ellian, die in 1983 Iran ontvluchtte en in Nederland terechtkwam, waar hij studeerde en carrière maakte. Ellian had zich in het weekblad *Elsevier* uiterst kritisch uitgelaten over het salafisme, dat naar zijn mening "met wortel en tak" moet worden uitgeroeid en daarop reageerde de imam. Het salafisme streeft naar een 'zuivere' islam. Op grond van gegevens van de inlichtingendienst AIVD berichtte de *Volkscrant* op 27 april j.l.: "De radicalisering van moslimjongeren zet onverminderd door. De groei

van het salafisme, een ultra-orthodoxe islamitische stroming, ondermijnt de Nederlandse samenleving. De terreurdreiging neemt niet onmiddellijk toe, maar steeds meer moslimjongeren wijzen integratie af en keren de democratische rechtstaat de rug toe." Ook wordt gezegd dat deze radicale beweging op termijn de Nederlandse samenleving kan ontwrichten.

Te veel islam?

Toen op 19 juni in de Tweede Kamer werd gesteld dat er een "teveel aan islam in Nederland" is, heeft de premier daarop fel gereageerd. "Hugenoten, Joden, Surinamers, gastarbeiders uit Turkije en Marokko – het knappe aan de Nederlandse samenleving is dat die groepen, ook de religieuze minderheden, altijd werden opgenomen. Om die reden wordt ons land gekarakteriseerd als een tolerant land. Ik wil dat mensen die de taal spreken en de rechtsstaat accepteren hier gewoon kunnen meedoen".

Daarbij plaats ik enkele opmerkingen. Het is waar dat Nederland altijd royaal is geweest in zijn toelatingsbeleid. Naast Hugenenoten had de premier beter dan de islamitische gastarbeiders uit Turkije en Marokko immigranten uit Duitse landen kunnen noemen. Van de gastarbeiders werd destijds door de regering beloofd dat zij mettertijd naar hun land zouden terug keren. Die belofte is gebroken. De premier kent wel de namen van families als Bavinck, Donner, Grosheide, Ridderbos, Wormser, Schelhaas, Kuyper, alle van Duitse of Letse (Kuyper) origine. Deze kwamen, evenals de Hugenenoten, als christenen. Met de instroom van moslims in West-Europa is een geheel nieuwe fase in de geschiedenis aangebroken. Men kan gerust spreken van een *omwenteling*, zij het dat deze niet met één jaartal is aan te geven, maar met een periode van enkele decennia. De toekomst zal leren wat dit voor Nederland en voor Europa betekent.

De premier noemde als een norm het accepteren van de rechtsstaat. Hier ligt nu juist het probleem. De islam en de rechtsstaat kunnen in beginsel niet samengaan. De islam is religie én staatsvorm tegelijk. Dat het verschijnsel islam voor de Nederlandse politiek een uiterst delicaat onderwerp is, moge duidelijk zijn. Dat het Delfts stadbestuur tot tweemaal toe de islam zo vriendelijk behulpzaam is, roept echter wel vragen op. Dat onze premier zo nadrukkelijk Hugenenoten en moslim gastarbeiders in één adem noemt, roept bedenkingen op.

In een klein boek van H.G. Corsepius, die jarenlang als zendeling voor de Baseler Mission heeft gewerkt las ik: "In de islam vindt, afgezien van opmerkelijke uitzonderingen, noch zending noch propaganda plaats, maar uitbreiding. Gewoon organisch schuift de islam langzaam maar zonder ophouden zijn grenzen op. Mensen die de islam aanhangen gaan zich vestigen in

Straks komt de eeuwigheid

Nu is er pijn,
Zijn er tranen en is er verdriet
Maar tijd is maar een begrip
Want straks komt de eeuwigheid

Nu zoveel vragen
En geen antwoord
Maar tijd is maar een begrip
Want straks komt de eeuwigheid

Nu sterven er mensen
En moet je ze missen
Maar tijd is maar een begrip
Want straks komt de eeuwigheid

Nu lijden we
Kennen we zoveel verdriet
Maar ooit op een dag
Zal het weg zijn
Want dan komt Hij
En verandert de tijd
Voorgoed
In eeuwigheid

Evelien Neuteboom

niet-islamitische gebieden, oefenen daar hun beroep uit – en dragen onbedoeld daarmee ook hun godsdienst in dit gebied binnen. Zij oefenen hun invloed ten gunste van de islam niet met een bepaalde bedoeling, maar door hun 'er zijn', niet gewild, maar onwillekeurig. Van "zending" is hierbij geen sprake, iedere organisatie, ieder centrum ontbreekt. Zoals een woekerplant steeds verder de bodem bedekt, zo breidt de islam zich vanuit zijn stamlanden in heidense gebieden uit. Hierin bestaat juist het gevaarlijkste van zijn uitbreiding, zij is niet te grijpen, zij gaat sluipend verder en taai! Men begrijpt hoe kenners deze uitbreiding daarom duiden als niet tegen te houden".

Corsepius schreef dit vóór de Tweede Wereldoorlog, vóór de stroom gastarbeiders naar West-Europa. In 1938! De ontwikkelingen hebben deze 'kenner' alleen maar gelijk gegeven, met dit verschil dat de islam zich nu al enkele decennia uitbreidt in (voorheen) christelijke gebieden en dat organisatie en centra nu niet ontbreken.